

УДК: 616.716.8+617.52]-053.2-089(477)

Сьогодення дитячої щелепно-лицевої хірургії в Україні

Present of Pediatric Maxillofacial Surgery in Ukraine

Яковенко Л.М.¹, д.мед.н., проф.,
Ткаченко П.І.² д.мед.н., проф.,
Готь І.М.³, к.мед.н., проф.,
Огоновський Р.З.³, д.мед.н., проф.,
Ковач І.В.⁴, д.мед.н. проф.,
Єгоров Р.І.¹, к.мед.н., ас.

¹Національний медичний університет ім. О.О.Богомольця, Київ

²Вищий державний навчальний заклад України «Українська медична стоматологічна академія», Полтава

³Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького, Львів

⁴Державний заклад «Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров'я України», Дніпро

Yakovenko L.N.¹, Tkachenko P.I.², Got I.M.³, Ogonovsky R.Z.³, Kovach I.V.⁴, Egorov R.I.¹

¹Bogomolets National Medical University, Kyiv

²Higher State Educational Establishment of Ukraine «Ukrainian Medical Stomatological Academy», Poltava

³Danylo Halytskyi Lviv National Medical University, Lviv

⁴State Establishment «Dnipropetrovsk Medical Academy of Health Ministry of Ukraine», Dnipro

Адреса для кореспонденції:

Яковенко Людмила Миколаївна

e-mail: yakovenko_In@ukr.net

Надання спеціалізованої допомоги дітям із захворюваннями щелепно-лицевої ділянки (ЩЛД) в Україні своїми джерелами сягає у 60-ті роки XIX ст. і пов'язане з науковими дослідженнями, які проводилися в цьому напрямку на кафедрах хірургічної стоматології ВНЗ України: Київського медичного інституту ім. О.О. Богомольця, Полтавського медичного стоматологічного інституту, Львівського державного медичного інституту, Одеського та Харківського медичних інститутів. На той час сформувався погляд, підкріплений науковими розробками, про необхідність виділити дитячу хірургічну стоматологію в окремий напрямок, що стало підставою для організації першого дитячого щелепно-лицевого відділення, зокрема у м. Києві (1980). Проф. Ю.І. Бернадський, доц. Р.Н. Чеховський, проф. Д.В. Дудко та проф. Л.В. Харьков стали його засновниками. Сьогодні їхні учні та послідовники проф. Л.М. Яковенко, доц. І.Л. Чехова, доц. В.П. Єфіменко, доц. Н.В. Кисельова, ас. Р.І. Єгоров, ас. Т.А. Ковтун та ас. О.Б. Шафета з ентузіазмом продовжують цю справу. Через шість років наказом МОЗ УРСР від 07.01.86 р. було створено перший Центр для надання допомоги дітям із вродженими та набутими захворюваннями щелепно-лицевої ділянки на базі клініки кафедри хірургічної стоматології Київського медичного інституту. Назва Центру була визначена наказом, однак він працював в межах

створеного дитячого щелепно-лицевого відділення, яке в адміністративному порядку повністю підпорядковувалося Державній клінічній лікарні №14 «ОХМАТДИТ» і не було самостійною структурою. Через 13 років роботи, 18.08.99 р. наказом №209 МОЗ України «Про заходи щодо подальшого удосконалення медичної допомоги дітям із вродженими та набутими захворюваннями щелепно-лицевої ділянки», Центр було реорганізовано та додатково створено міжобласні у містах: Харкові, Донецьку, Львові, Одесі із закріпленими до них областями. До складу центрів, згідно з наказом, мали входити: щелепно-лицеве відділення, логопедичний, функціональної діагностики, реабілітаційні кабінети із відповідним обладнанням. Було розроблено перелік захворювань, які потребують лікування у цих центрах, стандарти лікування та реабілітації дітей і підлітків. Але насправді це були дитячі ліжка у дорослих відділеннях щелепно-лицевої хірургії у клінічній лікарні, в яких переважно працювали співробітники кафедр ВНЗ України. Лише в Києві на той час існувало дитяче відділення, потім відділення були організовані в Донецьку та Харкові. Після наказу №209, додатково було видано численні накази, що доповнювали його зміст: №454/471/516 від 03.11.2001 р. «Про затвердження Переліку медичних показань, що дають право на одержання державної

соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 16 років»; №482 від 04.12.2001 р. «Про затвердження порядку видачі медичного висновку про дитину-інваліда віком до 16 років»; №465 від 12.12.2002 р. «Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку», та переважно передбачали забезпечення реалізації прав дитини на охорону здоров'я та виконання Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», але не покращували умови лікування цих дітей.

Надалі наказом МОЗ України за №310 від 08.05.2014 р. «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства охорони здоров'я України» був скасований наказ №209. Тобто організаційно-методична діяльність центрів, розробка та впровадження нових лікувально-діагностичних заходів залишилися поза правовою межею.

Які ж на сьогодні реалії надання спеціалізованої щелепно-лицевої допомоги дітям в умовах стаціонару?

У м. Києві допомога цим пацієнтам надається на клінічній базі кафедри хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця в ДКЛ №7 (головний лікар В.С. Терещенко), у дитячому щелепно-лицевому відділенні на 30 ліжок (табл. 1), який протягом 28 років був Українським центром. Сьогодні у ньому лікувальну роботу проводить колектив кафедри у складі 7 співробітників та 2 лікарів відділення.

У м. Львові, де також функціонував Обласний спеціалізований центр, допомога надається на двох клінічних базах. Перша база – Львівська обласна клінічна лікарня (головний лікар М.М. Гичка) у дорослому відділенні щелепно-лицевої хірургії на 10 ліжок, у

ньому працює 12 лікарів. Друга база – Львівська комунальна міська клінічна лікарня швидкої медичної допомоги (головний лікар О.М. Воробель) має також 5 дитячих ліжок, де лікування проводить 7 лікарів. У двох відділеннях в лікувальній роботі беруть участь 27 співробітників кафедри хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького. Найбільший досвід роботи з хворими із вродженими вадами обличчя мають проф. І.М. Готь, проф. Р.З. Огоновський та ас. Я.М. Ільницький. У м. Одесі спеціалізована допомога дітям із захворюваннями ЩЛД надається на базі Державної установи «Інститут стоматології та щелепно-лицевої хірургії НАМН» (головний лікар В.І. Карий) у дорослому щелепно-лицевому відділенні із виділеними 20 дитячими ліжками. Лікування дітей з вродженими вадами розвитку ЩЛД проводять лікарі з багаторічним досвідом – проф. А.Г. Гулюк, доц. В.Г. Крикляс, доц. Н.Б. Дмитрієва, к.мед.н. О.І. Демид, які є співробітниками кафедри хірургічної стоматології цього інституту. На базі Полтавської дитячої міської клінічної лікарні (головний лікар Л.П. Савченко) у дитячому хірургічному відділенні, де виділено 6 ліжок для щелепно-лицевої хірургії, проводять лікування пацієнтів із захворюваннями ЩЛД. Відділення є клінічною базою кафедри дитячої хірургічної стоматології з пропедевтикою хірургічної стоматології ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія». Лікувальна робота проводиться 7 співробітниками кафедри та 2 лікарями відділення під керівництвом проф. П.І. Ткаченка, засновника цього напрямку роботи на Полтавщині. У м. Дніпрі на базі КЗ «Дніпропетровської міської клінічної лікарні №8» Дніпропетровської обласної ради (головний лікар В.Л. Бородуля) надається спеціалізована допомога дітям із за-

хворюваннями ЩЛД. У дитячому відділенні, яке об'єднує ЛОР, стоматологічні, офтальмологічні ліжка, ліжковий фонд щелепно-лицевого профілю налічує 15 місць. Відділення є клінічною базою кафедри дитячої стоматології ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України», яку очолює проф. І.В. Ковач, де працюють 1 професор, 1 доцент, 1 асистент, а також 6 лікарів. Проф. І.В. Ковач, доц. А.Ю. Макаревич провели велику організаційну роботу для можливості надання спеціалізованої допомоги таким дітям. У м. Вінниці планова та ургентна медична допомога дітям із захворюваннями ЩЛД надається на базі Вінницької обласної дитячої клінічної лікарні (головний лікар В.В. Паненко). У дитячому відділенні, яке об'єднує ЛОР та черепно-лицеве відділення, 10 ліжок щелепно-лицевого профілю, де працюють 3 висококваліфікованих лікарів. Відділення є базою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова. У містах Чернівці, Ужгород та Хмельницький спеціалізована допомога дітям надається в умовах дорослих щелепно-лицевих відділень у кількості 5 ліжок у кожному: на базі Чернівецької обласної клінічної лікарні (головний лікар В.І. Ушаков) працюють 4 лікарі; на базі Закарпатської обласної клінічної лікарні ім. Андрія Новака (головний лікар Ю.Ю. Яцина) – 3 лікарі та 4 співробітники кафедри хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії ДВНЗ Ужгородського національного університету; на базі Хмельницької обласної лікарні (головний лікар А.С. Флаксемберг) – 4 лікарі, серед них заслужений лікар України І.М. Нагорний. За даними офіційного сайту Комунального закладу охорони здоров'я Обласної дитячої клінічної лікарні №1 м. Харкова, до складу якого входить дитяче щелепно-лицеве відділення на 20 ліжок, та Обласної клінічної лікарні м. Івано-Франківська – на базі дорос-

лого щелепно-лицевого відділення є 10 дитячих ліжок (на жаль, даних про надання спеціалізованої допомоги немає). Слід зазначити, що у м. Донецьку з 1999 р. ефективно працював Міжобласний спеціалізований центр, який було втрачено у 2014 р.

Таким чином, ліжковий фонд для надання спеціалізованої допомоги дітям із різними нозологічними формами захворювань ШЛД в Україні налічує 141 ліжко. Спеціалізовані дитячі щелепно-лицеві відділення є лише у м. Києві та м. Харкові з ліжковим фондом загалом на 50 місць. В умовах щелепно-лицевих відділень для дорослих така спеціалізована допомога дітям надається у містах: Львові, Чернівцях, Одесі, Хмельницькому, Івано-Франківську та Ужгороді, а на базах загальних дитячих хірургічних відділень – у м. Дніпро, Вінниця та Полтава.

До кадрового забезпечення в Україні для надання такої допомоги за даними, які були надіслані, входить 101 лікар. Серед них 58 працівників

кафедр різних ЗВО МОЗ України та 43 лікарів відділень, які мають: вищу категорію – 47, першу – 6, другу – 14 та без категорії – 14 (за наданими даними). Всі вони спеціалізуються на хірургічній стоматології, а не на щелепно-лицевій хірургії, бо такої спеціальності в Україні не існує. Україна одна з країн в Європі, в якій де-факто спеціальність є, а де-юре – немає. Парадокс, але не єдиний, який стосується безпосередньо щелепно-лицевої хірургії дитячого віку. Наказом МОЗ України від 14.02.2012 р. №121 «Зміни до довідника кваліфікаційних характеристик професійних працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я», розділ «Професіонали в галузі стоматології», лікар-стоматолог-хірург вищої кваліфікаційної категорії повинен вміти проводити реконструктивні, відновлювальні, естетичні, гнатохірургічні втручання, виконувати МОС та імплантацію.

Чи не відповідає це спеціальності щелепно-лицевого хірурга і чи не є це

підставою для виокремлення цієї спеціальності, враховуючи її особливості?

Щорічно в цих відділеннях отримують лікування в середньому 7284 дітей, найбільшу кількість пацієнтів приймають відділення у: м. Києві – 3811 осіб (54%) та м. Дніпрі – 2037 осіб (29%) (табл. 2). Кількість дітей із запальними захворюваннями ШЛД становить 48,4% (3542 осіб). Найчастіше вони лікуються в Українському центрі (м. Київ) – 55,5% (1886 осіб) та у відділеннях міст Дніпра – 27,2% (924 осіб), Львова – 5,4% (193 осіб), Полтави – 4,5% (160 осіб) та Хмельницького – 4% (141 осіб). Відсоток пацієнтів із травмами сягає 35,3% (n=2525 осіб), з них 1451 (58,4%) звернення у м. Києві, 814 (32,7%) – у Дніпрі та 87 (3,4%) – в Одесі. З пухлинами та пухлиноподібними новоутвореннями ШЛД вродженого та набутого генезису – 702 (9,3%) дитини, отримують лікування у спеціалізованих відділеннях і найчастіше в м. Дніпрі – 256 (36,4%), Києві – 197 (28%) та Одесі – 86 (12,2%). Хворі з

Таблиця 1. Кваліфікаційні характеристики лікарів, які надають допомогу дітям із захворюваннями ШЛД, та кількість спеціалізованих ліжок в Україні

Міста	Кількість ліжок	Співробітники кафедри					Співробітники відділення					Разом
		Кількість	Категорія				Кількість	Категорія				
			вища	перша	друга	без категорії		вища	перша	друга	без категорії	
Київ	30	7	4	1	1	1	2	2	—	—	—	9
Львів	15	27	15	2	5	5	19	11	1	2	5	46
Дніпро	15	3	3	—	—	—	6	3	—	2	1	9
Полтава	6	13	—	—	—	—	2	1	—	—	1	15
Ужгород	5	4	—	—	—	—	3	1	1	1	—	7
Чернівці	5	—	—	—	—	—	4	2	—	1	1	4
Одеса	20	4	3	—	1	—	—	—	—	—	—	4
Харків	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Івано-Франківськ	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Вінниця	10	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	3
Хмельницький	5	—	—	—	—	—	4	2	1	1	—	4
Разом	141	58	25	3	7	6	43	22	3	7	8	101

Таблиця 2. Надання допомоги дітям із захворюваннями ЩЛД за основними нозологіями в Україні

Нозологія	Місто									Разом
	Київ	Львів	Дніпро	Полтава	Ужгород	Чернівці	Одеса	Хмельницький	Харків, Івано-Франківськ, Вінниця (даних не надано)	
Запальні захворювання	1886	193	924	160	59	64	115	141	—	3542
Травматичні ушкодження	1451	39	814	28	38	28	87	40	—	2525
Пухлини та пухлиноподібні новоутворення	197	30	256	60	15	12	86	46	—	702
Вроджені вади розвитку	277	16	43	27	—	16	112	24	—	515
Інші захворювання	—	172	—	—	—	—	—	—	—	
Разом	3811	450	2037	275	112	120	400	251	—	7284

вродженими вадами розвитку ЩЛД серед всіх пацієнтів спеціалізованих стаціонарів становлять 515 осіб (7%). Наведені дані збігаються з даними центру медичної статистики МОЗ України щодо народження таких дітей щорічно, а саме: 2013 р. – 531 дитина, 2014 р. – 449 та 2015 р. – 374 дитини відповідно. Окрім цього, додається кількість дітей із вторинними деформаціями верхньої губи та піднебіння, в середньому 300–400 осіб. Тобто кількість дітей, які потребують реконструктивно-відновлювальних втручань з приводу вродженої патології, є близькою до 800–1000 осіб на рік. За містами надання допомоги вони розподіляються таким чином: м. Київ – 277 (56,4%), Одеса – 112 (22,8%) та Дніпро – 43 (8,7%). Це найскладніша категорія пацієнтів, яка за міжнародними стандартами потребує багатоетапного хірургічного лікування, ортодонтичної, логопедичної та психологічної реабілітації. Їхнє лікування розпочинається від народжен-

ня і завершується в середньому у 20–24 років.

На жаль, лише Український центр на базі дитячого щелепно-лицевого відділення ДКЛ №7 у м. Києві має у своєму штаті лікаря-педіатра, лікаря-ортодонта та логопеда, у Дніпрі та Полтаві – лікаря-педіатра, в Одесі – логопеда (згідно з наданими даними), яких недостатньо для здійснення повноцінних і комплексних лікувально-діагностично-реабілітаційних заходів таким дітям.

З огляду на вищевикладене необхідно:

1. Створити робочу групу щодо вивчення питання та розробки заходів надання спеціалізованої допомоги дітям із захворюваннями ЩЛД в складі провідних спеціалістів з цієї проблеми.
2. Розглянути питання щодо можливості створення в Україні спеціальності зі щелепно-лицевої хірургії.
3. Створити мультидисциплінарну робочу групу з розробки уніфікованих клінічних протоколів медичної допомоги на засадах доказової медицини

дітям із вродженими та набутими захворюваннями ЩЛД.

4. Розглянути питання щодо можливості створення відділень дитячої щелепно-лицевої хірургії у педіатричних лікарнях кожного обласного центру для забезпечення надання фахової спеціалізованої допомоги.

5. Розглянути питання щодо перегляду наказу № 209 від 18.08.1999 р. «Про заходи щодо подальшого удосконалення медичної допомоги дітям із вродженими та набутими захворюваннями щелепно-лицевої ділянки» та регламентації діяльності спеціалізованих центрів.

6. Враховуючи обставини та події в країні (Операцію об'єднаних сил (АТО) та ліквідацію спеціалізованого центру у м. Донецьку), створити міжобласний центр в м. Дніпрі, де вже фактично надається допомога дітям із вродженими та набутими захворюваннями ЩЛД. Науково-методичне керівництво підпорядкувати Державному закладу «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Стаття надійшла в редакцію 24 квітня 2018 року